ELS TROBADORS BERGUEDANS

Anton M. Espadaler

La lírica catalana, a diferència d'altres líriques veïnes, té un començament culte, és a dir vinculat a convencions arbitràries que exigeixen el pas per l'escola i, doncs, el coneixement de la retòrica. Aquesta poesia és en un principi molt minoritària i és fomentada i conreada només en cercles aristocràtics i per la mateixa reialesa, i transmet una visió del món, a través preferentment de l'amor, que correspon en exclusiva a aquest reduït grup social. Aquest separatisme aristocràtic s'accentua si pensem que, tant per raons polítiques com de comunicació literària o de prestigi, la llengua de la primera poesia no és la usada habitualment, sinó l'occitana, amb la qual tanmateix es donen pregons punts de contacte. Vulgar i feudal, els seus continguts es caracteritzaven per la seva dimensió laica, val a dir al marge de la cultura que elaboraven aleshores els homes d'església, els quals, per cert, maldaren per eliminar-ne la plenitud sensual que la distingia. Això no vol dir, però, que defugís el contacte amb les creacions populars, no debades observa Ramon Vidal de Besalú que cantar és un fet universal, *«comú a totes gents»*; i un personatge tan orgullós com Guillem de Berguedà no dubta a fer servir el so d'una cançó que canten els *«nois de Pau»* per tal que es difongui més fàcilment una composició seva.

L'impuls definitiu en l'assentament de la tradició trobadoresca a la banda d'ací dels Pirineus es produeix durant el regnat d'Alfons dit el Cast i més justament el Trobador, que als seus títols de rei d'Aragó i comte de Barcelona unia el de marquès de Provença. Alfons fomentà el conreu d'aquesta lírica i tractà amb cura i liberalitat d'altres trobadors, no només perquè veia en la poesia un refinament propi del seu estatus, sinó —i potser sobretot— perquè podia esdevenir un instrument eficaç per a acabar de legitimar els seus interessos polítics: aquells que perseguien de construir un regne de Niça al Túria i que foren ensorrats a la batalla de Muret.



Alfons el Cast o el Trobador, rei d'Aragó i comte de Barcelona va impulsar la tradició trobadoresca i va tractar amb afabilitat altres trobadors. Aquí, assegut, rep homenatge del vescomte Arnau de Castellbò.
MINIATURA DEL LIBER FEUDORUM CERITANIAE.

ARXIU CORONA D'ARAGÓ

Guillem de Berguedà

I al mateix temps que intentava de consolidar la seva presència a Provença —cosa que li valia l'enemistat d'escriptors com Bertran de Born, partidari del comte de Tolosa—, procurava de construir un estat en el qual la figura del monarca s'imposés sobre el poder centrífug dels magnats feudals. Aquests se sublevaren, i comptaren amb les armes i la ploma d'un dels més grans poetes catalans de tots els temps, Guillem de Berguedà. Guillem, si ens atenim a la seva vida (o sia la biografia que acompanya les composicions dels trobadors en alguns cançoners), de la veracitat de la qual no cal dubtar, ens apareix com un gran senyor feudal, orgullós del seu llinatge, violent defensor dels seus drets, capaç dels odis més ferotges, arrogant amb les dones, i que pels seus crims i per la seva actitud política fou desheretat i menà una vida agitada i aventurera fins que fou assassinat *«per un peó»*, com especifica aquest relat per remarcar el final miserable d'un personatge tan encimbellat.

A grans trets podem distingir dos vessants en les trenta-una composicions que ens n'han pervingut. El primer, el que l'ha fet més cèlebre, és constituït per aquell conjunt de poemes en què Guillem ataca els seus enemics, laics o eclesiàstics, per conflictes de veïnatge o desavinences ideològiques, sense respectar condició ni jerarquia, des del magnat Pere de Berga al mateix rei, passant pel bisbe d'Urgell. Hi excel·leix com a mestre insuperat en l'art de la caricatura, de la insinuació maliciosa, de la utilització sorneguera de la grolleria; en la complaença en el detall escabrós que tanmateix no impedeix la riallada, arrodonit sovint tot plegat per la presentació de coneguts testimonis de les viltats més escandaloses. Si a això hi afegim que el seu llenguatge és senzill i fàcilment entenedor i les rimes impactants i l'estrofisme àgil i ben moldejat, no costa gaire d'imaginar que Guillem amb la ploma degué ésser un enemic temible i que els seus versos van tenir un èxit immediat i incontrovertible.

Però si aquestes poesies ens mostren una personalitat més aviat excessiva, parencera, violenta i orgullosa, a penes temperada per un humor explosiu i directe, no podem oblidar que un cavaller del seu llinatge destinat a heretar el vescomtat de Berguedà no podia ésser aliè a les creacions més alambinades de la cultura que definia el seu grup. El bel·licós Guillem de Berguedà, i aquest és el segon vessant, és també un excel·lent poeta cortès. En aquests altres poemes es mostra mesurat i ajustat a les exigències del codi amorós trobadoresc, però així i tot la seva personalitat impetuosa sempre acaba imposant-se. És ben significatiu que mentre el rei Alfons es complau a presentar-se com un amant submís que accepta les *«penas e dans e dolors»* que li causa una dama de qui es proclama vassall, el fill del vescomte de Berguedà, en canvi, fent honor a la fama de *donjoan* que la vida li atribueix, assegura que *«en amor non vengui per musar»* (en l'amor no hi vinc a perdre el temps), *«que el guany vull en daus i dones»*.

Hi ha un tercer aspecte, el que ens parla convincentment de la dimensió més noble del personatge i que acaba de fer-ne una personalitat única i d'aprofundir-ne l'atractiu. Guillem havia ridiculitzat, vilipendiat i escarnit Ponç de Mataplana en versos que tenen tot l'aire d'haver-se fet enormement populars. Traïdor, covard, miserable, mesquí, homosexual fins al punt de recomanar que ningú no hi faci la migdiada sense *«bragues de cuir»*, així era descrit Ponç. Doncs bé, quan aquest morí lluitant contra els moros, Guillem confessà que de tot *«havia mentit i dit ximpleries»*, i lamentà la seva mort en un dels poemes més impressionants de la lírica de tots els temps.

Huguet de Mataplana

Ponç de Mataplana pertanyia a una família que es distingí per haver aglutinat al seu redós una cort en s'afavoria el conreu de la lírica trobadoresca, i el seu refinament i la seva esplendidesa es troben reconeguts, per exemple, en l'obra de Ramon Vidal de Besalú. Nebot del Ponç tan maltractat per Guillem de Berguedà és el trobador Huguet de Mataplana, que morí a conseqüència de les ferides rebudes a la batalla de Muret. Les poesies que se'n conserven el posen en relació amb altres trobadors i amb joglars amb qui debat enjogassadament, amb algun toc doctrinal i, en una composició adreçada a Raimon de Miraval, desenvolupa afers més



Miniatura de Guillem de Berguedà a cavall. CANÇONER BIBLIOTECA VATICANA ARXIU

seriosos. Aquest famós trobador havia abandonat la seva muller per una amiga que acabà casant-se amb un altre, de manera que es quedà a la fi amb un pam de nas. Huguet, que hem de superar que seria persona ordenada, renya el trobador de Carcassès per haver emprès una aventura tan frívola i amonesta la seva dona per haver acceptat fàcilment la separació del marit. Els seus versos, sempre correctes, van perfectament d'acord amb aquesta personalitat que s'endevina pausada.

Guillem Ramon de Gironella

Si aquests dos trobadors conegueren la plenitud de l'època alfonsina, el tercer trobador del Berguedà s'ha de situar en el temps de Cerverí de Girona, l'autor amb qui culmina el període clàssic d'aquesta lírica. Guillem Ramon de Gironella, membre d'aquest distingit llinatge, fou canonge de Girona i autor de tres poesies amoroses força originals —presenta esquemes mètrics únics en la poesia trobadoresca—, servides amb un llenguatge molt pulcre, i amb una certa tendència a la complicació formal que el separa dels altres dos escriptors.

L'obra d'aquests tres berguedans ha estat traduïda amb encert lingüístic, gust estètic i sensibilitat poètica per Climent Forner, i és una sort que no tots els altres trobadors tenen, i al pas que anem mai no tindran: la sort de poder subsistir, gràcies a aquest trobador berguedà contemporani, tan bellament renovellats i tan fidels a si mateixos.

Anton M. Espadaler
Professor de la Universitat de Barcelona.

CERERIA SANT ROC



Ciris litúrgics - Imatges religioses
Postals - Records de Berga
Restauració d'imatges

NOVA ADREÇA

Pl. Dr. Saló Tel. 822 14 15 08600 BERGA